

Анісімова Ганна Валеріївна
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри екологічного
права Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

НАУКА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ АСПЕКТ

Умови сьогодення та сучасні виклики вимагають ґрунтового підходу до переосмислення найвищих соціальних цінностей суспільства, які є життєвонеобхідними: прав людини (у тому числі природних, основоположних, пріоритетних екологічних); безпеки суспільства в цілому та її складової екологічної безпеки; суверенітету держави (не тільки як верховенство, самостійність, повноти й неподільності влади в межах території держави, незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах, а й як захист прав та свобод людини, її інтересів). Зрозуміло, що для того, щоб вирішити окреслену проблему, необхідні знання з багатьох галузей, новітні концептуальні підходи до розуміння екологічних правовідносин, напрацювання міжгалузевого співробітництва. Вбачається актуальним питання щодо формування напрямів міждисциплінарних зв'язків науки екологічного права з іншими сферами наукових знань.

З огляду на зазначене нами обрано міждисциплінарний пізнавальний підхід як складний методичний комплекс, особливий ракурс розгляду предмета дослідження з точки зору різних дисциплін. Це, у свою чергу, сприятиме вирішенню багатьох проблем сучасної еколого-правової науки.

Об'єктами сучасних міждисциплінарних досліджень стають складні для пізнання системи, у тому числі і система екологічного права. Ознайомлення з навчально-методичною, монографічною літературою та іншими науковими працями вчених дозволяє констатувати, що класичні теоретико-методологічні підходи до екологічного права сьогодні як ніколи потребують суттєвої трансформації. Як і будь-яка наука, екологічне право в процесі свого розвитку проходить етап акумуляції новітніх проблем, вирішення нестандартних та нетрадиційних питань, які (і це вже зазначалося) не можуть бути досліджені за допомогою апробованих методів. У таких умовах мотивом для формування стійкої дисциплінарної методології може стати застосування міждисциплінарного наукового пошуку, хоча, на жаль, його активне здійснення поки що гальмується догматичним підходом до пізнання права.

Відповідно до вимог ст. 8 Закону України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ «Про охорону навколишнього природного середовища» в країні проводяться систематичні та системні комплексні наукові дослідження навколишнього природного середовища та природних ресурсів із метою розробки наукових основ їх охорони та раціонального використання, забезпечення екологічної безпеки. Координацію та узагальнення їх результатів здійснюють Академія наук України та центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища. Підґрунтям для подальшого розвитку сучасної екологічної науки є закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (від 13.12.1991 р. № 1977-ХІІ), «Про вищу освіту» (від 01.07.2014 р. № 1556-VII), а також постанова Верховної Ради України від 11.02.2015 р. № 182-VIII «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави», указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна — 2020», які спрямовані на вдосконалення та піднесення науки, зокрема суспільно-гуманітарної, складовою якої є наука екологічного права. Завдання

останньої визначаються, спираючись на те, що необхідна саме системна розробка екологічного законодавства з урахуванням впливу соціальних, економічних, політичних та міжнародних чинників. Додамо, що нині треба брати до уваги і той факт, що межі міжнародного співробітництва встановлені Угодою про співробітництво у сфері науки і технологій між Україною та Європейським Співтовариством, що дозволить швидше досягти мети України — поступового наближення до політики та права ЄС у сфері науки і технологій, залучення України до європейського дослідницького простору, що також передбачено Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами — із другої.

У цьому контексті слід звернути увагу на те, що дуже важливою є інтеграція науки екологічного права у міждисциплінарний правовий простір. Юридична наука, разом з іншими структурними елементами, як-то джерела права, юридична практика, нормотворчість, правозастосування, правові відносини, правосвідомість, правова культура, юридична освіта, законність, правопорядок тощо, складають правову систему. Вважаємо за доцільне зосередитися на зв'язку науки екологічного права як складника загальної соціальної системи наукових знань із суспільними, природничими галузями, іншими правовими науками й науками еколого-правового циклу.

У еколого-правовій сфері, до речі, велике значення мають міждисциплінарні зв'язки, які також називаються синергетичними. Загальновизнаними є положення, що синергетика може розглядатися як : (а) напрям науки, мета якого саме міждисциплінарне вивчення складних явищ і процесів у відповідних системах, що стосується і правової, (б) певне методичне правило, що дозволяє використовувати при проведенні загального дослідження не лише загальновідомі методи, а й методичні заходи, які притаманні кожній дисципліні. Для наукової синергетики потрібна наявність певної кількості спільних ознак у складових відповідних систем, які мають спільний об'єкт дослідження або спільні наукові проблеми, зокрема, це пов'язує тісно науку екологічного права як з іншими юридичними науками, так і суспільними, природничими та ін. Відсутність послідовного застосування синергетичного підходу позначається на науках еколого-правового циклу, це знаходить свій прояв у тому, що будь-яка проблема розглядається з позицій різних дисциплі-

нарних підходів, у різних аспектах, а отже, як наслідок, у ній досі залишається забагато відкритих, дискусійних питань. У сучасних умовах доцільно ефективно організувати еколого-правові наукові дослідження, спрямовані на отримання дієвих результатів. Наприклад, розробити та підготувати до видання «Велику українську юридичну енциклопедію», що дозволить сформувати, а в деяких випадках започаткувати, доктринальні категорії, поняття та юридичну термінологію, які в подальшому мають бути використані в законотворчій діяльності. Важливим та доцільним у даному разі є створення уніфікованого понятійного апарату та наукового інструментарію як у екологічному праві, так і в інших юридичних науках.

Не менш актуальним нині стає формування нових навчальних дисциплін, введення спецкурсів, що викликано передусім сучасними потребами світового співтовариства та належать (як більшість з них) до екологізованих. Доцільно ввести до навчального процесу вивчення спецкурсів (назву, структуру та зміст, яких потрібно ретельно напрацювати), наприклад, «Енергетичне право України», «Еколого-правові проблеми в енергетиці» або «Актуальні проблеми використання, відтворення та охорони енергетичних природних ресурсів». Зокрема, можна погодитися з тим, що енергетичне право включає елементи різних галузей права й різномірні механізми правового регулювання. Як комплекс правових норм це право об'єднує інститути й норми таких галузей права, як адміністративне, цивільне, екологічне й податкове, а також окремі приписи конституційного й кримінального права. Як бачимо, простежується чіткий міждисциплінарний зв'язок. Крім того, до складу енергетичного права включаються деякі положення міжнародно-правових актів, тобто норми окремої системи — міжнародного права. Подібні сукупності правових норм теж іменуються комплексними утвореннями в системі законодавства, а тому енергетичне право можна розглядати як комплексну галузь.

Має велике значення й те, щоб важливі для екологічного права явища та фактори досліджувалися не тільки з юридичної точки зору, а й з точки зору інших суспільних наук — філософії, соціології, політології та ін. Природничі науки також суттєво впливають на формування понять екологічного права, які потім використовуються в цивільно-правових і кримінально-правових науках. До них можна віднести такі, як «довкілля»,

«природа», «тваринний світ», «ліси», «лісовий масив», «рослинний світ» тощо. Названі поняття за своїм змістом постійно вдосконалюються наукою екологічного права, хоча деякі з них й мають легальне закріплення у законодавчій термінології («легальні категорії, поняття, терміни»), проте, на жаль, неоднаково визначаються, мають різноманітне тлумачення у галузевих законодавствах України. Завдяки цьому науковці намагаються усунути недоліки, протиріччя, притаманні еколого-правовій термінології, та міжгалузеві концептуальні розбіжності.

Підсумовуючи сказане, додамо, що екологізація системи освіти пов'язана з розвитком науки екологічного права як суспільної юридичної науки, яка, у свою чергу, є системою знань про екологічне право як галузі права та законодавства. Перша — пріоритетний напрям державної екологічної політики, процес упровадження екологічних ідей, понять, принципів, цінностей, доктринальних підходів у навчальні дисципліни різних спрямувань, а також процес підготовки екологічно досвідчених спеціалістів різноманітних профілів. Метою екологізації системи освіти є трансформації сучасних екологічних ідей і цінностей у всі сфери суспільних відносин, формування екологічної свідомості та грамотності населення, екологічної культури, розуміння власних екологічних прав, інтересів та обов'язків. У сучасних умовах одним із головних завдань стає насичення навчальних програм із підготовки спеціалістів усіх напрямів екологічними вимогами з метою формування екологічного мислення, спрямованого на гармонізацію взаємодії суспільства та природи, покращення стану навколишнього природного середовища та ресурсозбереження, становлення екологізбалансованого природокористування, охорони та відтворення природних ресурсів.

Таким чином, екологічна освіта — органічна і пріоритетна частина всієї системи освіти, що надає їй нову якість, формує інше ставлення не тільки до природи, а й до суспільства і до людини (екогуманізм). Для підготовки та забезпечення якісно нового рівня спеціалістів, пов'язаного з професійною діяльністю в різноманітних сферах знань доцільно вводити нові еколого-правові спецкурси, що відповідають завданням сучасної державної екологічної політики. Саме тому в юридичній науці нині спостерігаються активні пошуки оптимального розуміння міждисциплінарних зв'язків, сутності та системи екологічного права, його місця у правовій системі та співвідношення з іншими галузями права й законодавства.

Міністерство освіти і науки України
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Національна академія правових наук України

**ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО В СИСТЕМІ
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ:
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ**

Матеріали «круглого столу»

(Харків, 4 грудня 2015 року)

За загальною редакцією *А. П. Гетьмана*

Харків
«Право»
2015

УДК 349.6
ББК 67.307
Е45

*За зміст та якість матеріалів
відповідальність несуть автори публікацій*

Екологічне право в системі міждисциплінарних зв'язків: методологічні засади : матеріали «круглого столу» (Харків, 4 груд. 2015 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2015. – 344 с.

ISBN 978-966-458-918-2

Збірник містить тези наукових доповідей учасників «круглого столу», що відбувся у м. Харкові 4 грудня 2015 р.

Розраховане на науковців, фахівців у галузі права, студентів юридичних вищих навчальних закладів та всіх, хто цікавиться питаннями екологічного, земельного та аграрного права України.

УДК 349.6
ББК 67.307

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2015
ISBN 978-966-458-918-2 © Оформлення. Видавництво «Право», 2015